

**ŽELJEZNO DOBA U
SJEVERNOJ DALMACIJI**

“Čitav taj razvoj Liburna u cjelini potpuno se i bolje nego u bilo kojem drugo naselju može pratiti u Ninu, jer je u njemu otkriven najveći broj liburnskih grobova i kulturnog materijala. Upravo po materijalu iz Nina mogao se najbolje ustanoviti razvoj liburnske kulture, njezine faze i posebnosti i sve značajnije povijesne i kulturne promjene i zbivanja na ovom području, kao i na čitavom Jadranu

Šime Batović

Nin je bio jedno od najprostranijih liburnskih naselja

Središte liburnskog Nina bilo je kod kasnijeg hrama boginje Dijane

Materijalna kultura željeznoga doba u sjevernoj Hrvatskoj uglavnom je poznata iz grobova – osobitost je pokapanje istaknutih članova zajednice pod velikim grobnim humcima, tj. tumulima – dok se ona jadranske obale, zaleđa i Like nalazi i u utvrđenim naseljima na uzvisinama, tzv. gradinama

PIŠE:
IVAN STAGLIČIĆ

Željezno doba je posljednje tehnološko i kulturno razdoblje prapovijesti, obilježeno razvojem metalurgije željeza i njegovom širokom uporabom u proizvodnji oruđa, oružja pa i nakita. U povijesti civilizacije željezo se javilo relativno kasno jer je za njegovo dobivanje potrebna visoka temperatura, za razliku od bakra. Iako su se željezni predmeti sporadično pojavili kao dragocjenost već u III. tisućljeću pr. Kr. u Anatoliji (Alaca Hüyük, Tel Asmar), na Indijskom potkontinentu, Levantu i u Egiptu, oni su bili izrađeni uglavnom od meteoritskoga željeza, a stvarni početak željeznoga doba povezuje se s iskorištavanjem i uporabom željezne rude (hematit, limonit, magnetit, pirit, siderit) i razlikuje se u pojedinim dijelovima svijeta, ovisno o lokalnim uvjetima i vanjskim utjecajima. Najranija sustavna proizvodnja i uporaba željeznih predmeta počela je u Anatoliji i kavkaskom području oko 1200. pr. Kr.

Hallstatt i La Tène

Početak prvoga tisućljeća željezno doba širilo se iz egejskoga područja diljem jugoistočne Europe i dalje Podunavljem, a njegovi početci u srednjoj i zapadnoj Europi vezani su uz IX. i VIII. st. pr. Kr. U sredozemnim područjima željezno doba završilo je s povijesnim razvojem helenizma i rimskim osvajanjima, u Indiji s pojavom budizma i jainizma, dok je u sjevernoj Eu-

ropi trajalo do ranoga srednjeg vijeka. Iako je stočarstvo i dalje bilo vodeća privredna grana, veća i raznovrsnija eksploatacija rudnih bogatstava poticala je razvoj prerađivačkih središta, obrta i trgovine, što je dovelo i do pojačanih populacijskih kretanja na širem prostoru, a sve veće količine efikasnog oružja i do sve učestalijih nemira i sukoba, navodi se o ovom razdoblju u povijesti civilizacije u Hrvatskoj enciklopediji.

U arheološkoj znanosti od kraja XIX. st. željezno doba dijeli se na starije i mlađe; starije ili halštatsko (prema nalazištu Hallstatt kraj Salzburga u Austriji) u srednjoj i zapadnoj Europi trajalo je približno od 800. do 450. pr. Kr., a mlađe ili latensko (prema nalazištu La Tène na Neuchâtelskom jezeru u Švicarskoj) od 450. pr. Kr. pa do poč. I. st. U hrvatskim je krajevima željezno doba počelo u različito vrijeme – u Istri u XI. st. pr. Kr., u Lici tijekom X. st. pr. Kr., a u sjevernoj Hrvatskoj, slično kao u zapadnoj i srednjoj Europi, oko 800. pr. Kr. Dio današnjega hrvatskog područja našao se u susjedstvu visokih sredozemnih civilizacija (grčka, etrurska, italska), koje su ostavile i prve pisane podatke o životu u našim krajevima. Stoga se nositelje halštatskih kultura može i etnički odrediti kao Histre, Japode, Liburne, Delmate ili Panone. Materijalna kultura željeznoga doba u sjevernoj Hrvatskoj uglavnom je poznata iz grobova – osobitost je pokapanje istaknutih članova zajednice pod velikim grobnim humcima, tj. tumulima – dok se ona jadranske obale, zaleđa i Like nalazi i u utvrđenim naseljima na uzvisinama, tzv. gradinama.

Mač iz Vrane

Ne znamo točno kada se željezo počelo prvi puta rabiti na Jadranskoj obali pa ni na ovdašnjem, liburnskom području, ali je, kako piše Šime Batović, to bilo najvjerojatnije na prijelazu iz II. u I. tisućljeće prije n.e. Najranije se našlo na jednom maču s jezičastom ručicom iz Vrane, koji potječe iz prve faze liburnske kulture iz II. ili 10 stoljeća. Na tome maču koji je od bronce, jedna je zakovica od željeza. Ipak se željezo dosta rijetko nalazi među materijalom željeznoga doba na području Liburna, što je donekle razumljivo s obzirom da su se ukrasni, kao i mnogi drugi proizvodi izrađivali većinom od bronce, a oruđe i oružje se gotovo ne nalazi u grobovima, dok su metalni predmeti u naseljima rijetki, jer su se prelijevali i prerađivali.

“Čitav taj razvoj Liburna u cjelini potpuno se i bolje nego u bilo kojem drugo naselju može pratiti u Ninu, jer je u njemu otkriven

najveći broj liburnskih grobova i kulturnog materijala. Upravo po materijalu iz Nina mogao se najbolje ustanoviti razvoj liburnske kulture, njezine faze i posebnosti i sve značajnije povijesne i kulturne promjene i zbivanja na ovom području, kao i na čitavom Jadranu tokom cijelog željeznoga doba ili zadnjeg tisućljeća prije n. e.”, napisao je Šime Batović u tekstu Nin u prapovijesno doba koji je dio većeg zbornika pod naslovom “Povijest grada Nina” u kom se nadalje navodi:

Liburnski ostatci u Ninu

“U 1968. godini probnim istraživanjem površine od oko 80 m² na četiri položaja na otočiću i to na položaju rimskog hrama, oko starohrvatske crkvice sv. Križa i oko crkvice sv. Ambroza, otkriveni su kulturni slojevi i kasni ostaci liburnskog naselja. Ukupni kulturni slojevi u Ninu od početka ilirskog naselja do danas, imaju oko 1,80 do 4 m debljine. Od toga liburnski ostaci željeznoga doba zauzimaju debljinu oko 40 do preko 150 cm, a ostalih oko 140 do 200 cm debljine pripada mlađim razdobljima. Najdeblji i najbogatiji liburnski kulturni ostaci našli su se na položaju kasnijeg rimskog hrama, gdje imaju debljinu preko 150 cm. Liburnski ostaci na tom mjestu dijele se na šest slojeva i tri vremenske faze, što odgovara i trima građevinskim fazama naselja, jer ih dijeli paljevina i dva poda kuća od pečene zemlje. Time smo ujedno doznali da je najgušće bio naseljen zapadni dio naselja, upravo isti dio na kojem je kasnije izgrađen rimski hram i koji je postao središte Nina u rimsko doba. Prema rimskim urbanističkim propisima središte grada nije trebalo biti na tome mjestu pa se opravdano misli da je njegov smještaj vezan uz ranije središte naselja na istom položaju pa su i u tome preuzeti stariji liburnski običaji, piše Batović te zaključno dodaje:

“Iako nismo izveli probna istraživanja na cijelom otočiću, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je bila nastanjena cijela njegova površina pa zato Nin ide u red najvećih i najprostranijih liburnskih, kao i ilirskih naselja.”

U Ninu je na svakom koraku zabilježena povijest